

Clemen Nielsen Kongensgaards retssag

Af I. V Præstgaard, Lunegårdsvej, 7752 Snedsted

Årene omkring 1730 var vanskelige år for bønderne. Kornpriserne havde det sidste tiår været stærkt faldende og eksporten af stude var halveret. Forholdene bedredes derefter noget, men mod slutningen af 30'erne rantes landbruget af misvækst og i 1745 nåede kvægsygen Danmark, hvor den kostede landbruget ca. 300.000 stykker kvæg.

Medvirkende til fæstebøndernes vanskeligheder var endvidere en ny godsejerklasse bestående af blandt andre borgerlige, der var ukendt med landboforhold og havde ringe forståelse for fæstebøndernes kår. Deres andel af hartkornet steg i årene efter 1730 med 10 %. For dem var det en investering, der skulle give afkast, og det gjorde ødegårde ikke. De betød færre heste på hovmarken og færre tdr. korn i landgilde.

Clemen Nielsen i Kongensgaard i Boddum havde den 8. april 1739 fået fæstebrev udstedt af den daværende foged på "Boddum Bisgaard" sr. (signor.) Søren Rasmussen. Boddum Bisgaard ejedes på dette tidspunkt af slægten Lasson, der i 1732 havde fået gården i pant. Kancellirådinde Anne Jensdatter Lasson til Rødslet solgte den i 1745 til Ernst Hjelm Andersen Hviid, der året

efter solgte Boddum Bisgaard til kommerceråd Niels Andersen Sommer i Thisted.

Det var ham, der i 1753 opførte tre teglhængte bindingsværksfløje og anlagde haven, så han har haft brug for at få mest muligt ud af bøndergodset. Da han opdagede, at Clemen Nielsen Kongensgaards fæstebrev stred mod kongelige forordninger af maj 1725 og januar 1740, søgte han at fratage ham fæstet, for at få mulighed for at bortfæste gården på mere indbringende betingelser.

For Clemen Kongensgaard var det væsentligere, hvad der stod i slutningen af fæstebrevet. "Hvilket Hand alt sammen under sit fæstes fortabelse og lovens Krav er pligtig at holde til bekræftelse under min Haand og Seigl".

Anno 1750 Torsdagen den 9. juli var retten sat under forsæde af herredsfogeden Andreas Højer og skriveren Jens Sandagaard. Sandemændene: Søren Jensøn, Gammelbye, Povel Jensøn Kirk, Christen Pedersøn, Knud Christensøn, Peder Berendsøn, Søren Frandsøn og Christen Krog af Heltborg var ligeledes mødt.

(Sandemænd var den tids nævninge. Der var 8 i hvert herred, og de var af kongen udnævnt for livstid).

”For Retten fremkom ædle Sr. Niels Sommer til Boddumbisgaard og fremstillede Kaldsmænd navnlig Peder Hvid fra Tvolm og Laurs Yde af Boddum, som ved Eed med oprakte Fingre efter Loven forklarede, at de til i Dag lovligen Haver indstævnet Clemen Nielsøn i Boddum efter en kalds Memorial, som den eene af Stævningmændene for Retten oplæste. Og forklarede Stævningmændene, at de ved Forkyndelsen taledede med Clemen Nielsøn selv ved Bopæl. Da ingen efter Rettens Paaraab havde noget imod Stævnamaalets Forkyndelse at indsige eller Stævnings Vidnerne at tilspørge, saa blev de fra Retten dimitterede. Dernæst fremstod for Retten Clemen Nielsøn, og i en uforseglet Pung leverede og tilbød i Retten Fem Rdl. og To Mark med Begiering, at hans Hosbond dennem vilde modtage, siden det er den Termin, der svares af Gaarden hver St. Hans Dag; Men da Sr. Sommer erklærede ikke nu dennem at ville modtage, saa blev samme Penge af Rettens Betiente forseglet og af Dommeren taget i Forvaring.”

Dernæst fremlagde Clemen Nielsøn sit fæstebrev paa den omtalte gård udstedt den 8de april 1739 af daværende foged sr. Søren Rasmussen.

”Fæstebrev.”

Paa Højærede og Velbaarne fru Cancelie Raadinde Lasson til Rydslet etc. Hendis Vegne bekiender ieg Underskrevne at have stedet og bort fæstet, saasom ieg og Hermed stæder og bortfæster til Clemmen Nielsøn Kongensgaard af Bodum En Gaard i bemeldte Bodum, som Niels Matzøn, Astrup sidst beboede og formedelst Armod maatte qvittere. Samme gaard staar i Nye Landmaalings Matricul for Hartkorn 3 tdr. 7 skpr. 2 fjk. 1 alb. hvilken gaard fornævnte Clemmen Nielsøn maa nyde bruge og beholde i fæste sin liffs tid, med ald den ejendom som der til ligger og af arilds tid tillagt haver, når han jorden forsvarligen yrker og ei noget deraf til upligt bruger eller bruger lader, aarligen deraf svarer for Kongelige Majestæts Contributioner, Landgilde, arbejds penge 10 Rdl. og de rigtige tvende terminer til St. Hansdag og St. Maartensdag. Dog er Hand befriet for den første termin og betalingen saa førstkommende Maartensdag 1739 først skal ske. Herforuden er ham og tilladt at nedbryde laden paa samme gaard og sin egen iboende gaard dermed

forbedre uden nogen Bygning igien at svare, dernæst nyder Hand til Sæden Hans 6 tønder, antager gaarden uden ringeste besætning og iøfrigt retter sig efter Kongl. Maits. lou og forordninger, beviser Hans Herskab og tienere ald sømmelig lydighed. Hvilket Hand alt sammen under sit fæstes fortabelse og lovens Krav er pligtig at holde til bekræftelse under min Haand og Seigl.

Boddum Bisgaard d. 8. April 1739.

Paa mit Herskabs Vegne som fuldmægtig Søren Rasmussen.

Glemen Nielsøn svarede blot, at han ikke troede dommeren vovede at frakende ham den i fæste havende gård, såsom hans forrige husbond er død, og de daværende fogeder fra godset og hans nuværende husbond, som ellers skulde være hans forsvarer, er dem, der nu vil gøre ham fortræd.

Derefter tilspurgte Niels Sommer den indstævnte Clemen Nielsøn.

1. Om han ikke forhen for mere end 2 a 3 år siden og siden den tid nogle gange har advaret ham, at han skulde kvittere dette i brug havende sted, som stævningen omtaler, da den skulle opbygges, og om han ikke har vist ham den allernådigste forordning af dato 14. januar 1740, at det ej var tilladt, at den maatte ligge øde.

Hertil svarede Clemen Nielsøn godvilligt, at hans husbond Sr. Niels Sommer har vel, som det er nævnt, sagt det til ham, at gården skulde opbygges og også i år vist ham kongens forordning, men Clemen Nielsøn ville holde sig sit fæstebrev efterretteligt.

2. Om han Clemen Nielsøn vil tilstå eller fragå, at han til sidste års sæd hverken til Michels dag eller foråret har ladet gøde noget af denne i brug havende gårds jorder og ikke sået andet derudi end rug og havre.

Ligeledes svarede Clemen Nielsøn at hand havde ikke til sidste års sæd ladet gøde noget af den i brug havende gårds jorder, da han ikke mente at være falden til det, og derfor havde han kun sået rug og havre.

3. Om han kan nægte, at husbonden Niels Sommer, siden han blev ejer af godset jo idelig har måttet betale den afgift, som efter hans fæstebrev skulde svares, seks, syv eller otte mark, ligesom skattekorntet har været højt påbudt, førend kongens skatter kunde blive clareret? Han havde som ejer af denne gård ikke

nydt ringeste Fordel.

Clemen Nielsøn svarede, at der kunne vel være det år, at denne afgift ikke kunne tilstrække til kongens skatter, og husbonden på den måde derved kunne lide skade, men nogle år kunne det slå godt til. Hvorefter Clemen Nielsøn erklærede, at han aldeles intet videre havde at sige i denne sag, men at han krævede, at hans fæstebrev blev kendt gyldigt.

Men sr. Sommer begærede sagen opsat til i dag 8te dage, for da at indlevere sin irettesættelse. Hvilken opsættelse retten også bevilgede. Efter rettens pårøb anmeldte sig ingen videre med noget andet end allerede passeret, hvorfor den for denne gang blev ophævet.

Her følger stævningen, som Clemen Nielsen havde fået overrakt.

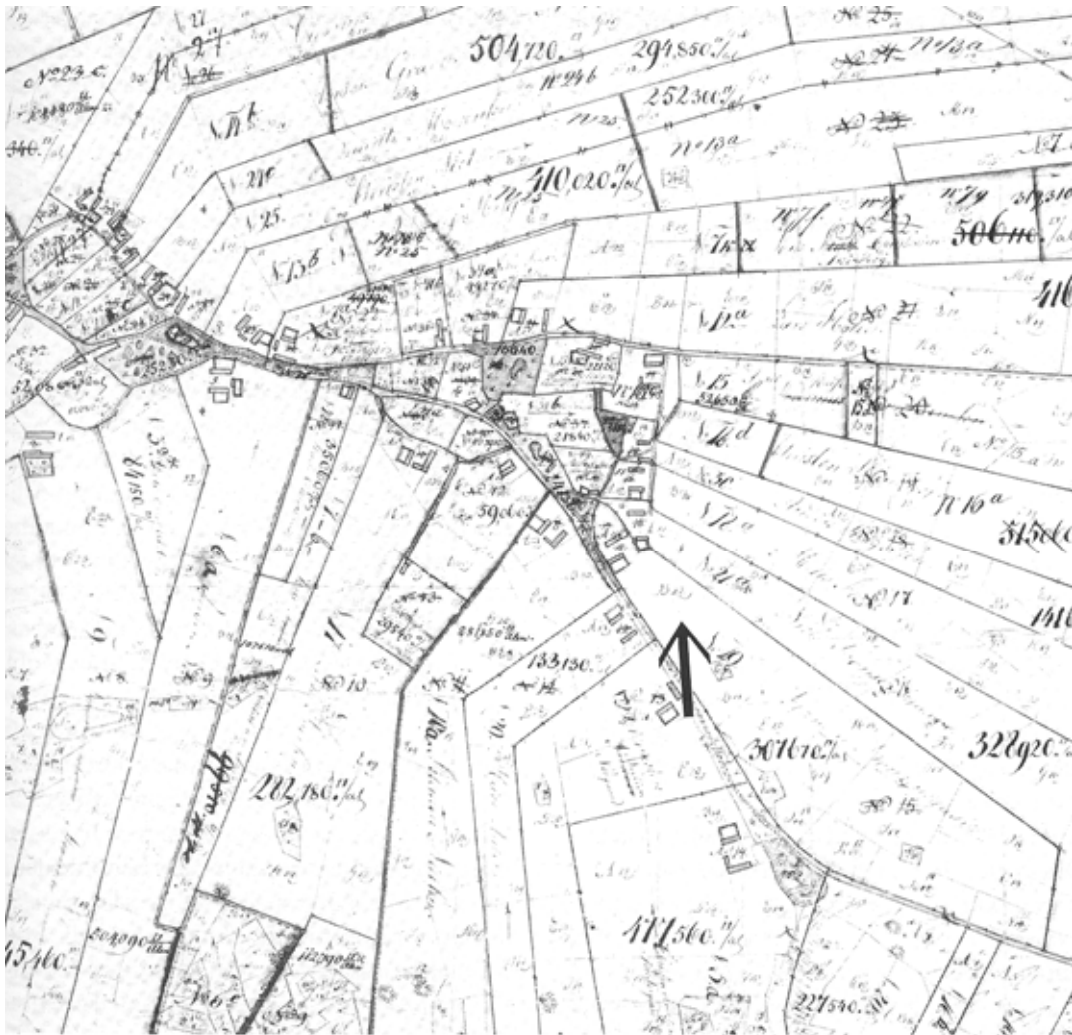
No 18 F. 5tus. Six Skilling 1750. Memorial-Stævning: Eftersom I Clemen Nielsøn boende i Boddum, af forige Eiers Fuldmægtig haver faaed en Gaard i Fæste, som Niels Astrup sist iboede, liggende i Boddum Bye staaende for Hartkorn 3 td. 7 skp. 2 fjk. i 1 alb., for saadan Afgift, at Hans Majsts. Skatter ikke dermed kand svares, hvilken Gaard som I haver brugt under Eders iboende Gaard ved dette Fæstes Tilvendelse er bleven reent ødelagt, og af Eder Huusene, som derpaa stode nedbrudt, som alt er stridig imod Hans Majsts. Allernaadigste Lov og Forordninger; Altsaa lader Eders nuværende Hosbond Niels Sommer til Boddum Bisgaard Eder Clemen Nielsen, boende i Boddum, lovlig indkalde at møde paa Hassing-Refs-Herreders Ting, Torsdagen den 9. julii førstkommende for der at producere den Fæste-Brev, I paa samme Gaard haver, Spørsmåale at tilsvare, og imodtage og anføre hvad bevisligt og Paastand bemeldte Eders Hosbond maatte i Retten fremføre, da hand bemeldte Eders Hosbond vil ej allene reent denne Fæste ganske underkiendt, død og Magtesløs, men endog Eder tildømt at levere Gaarden med sin Bygning, Besætning, og Sæden med videre som skee bør.

Produceret for Retten paa Hassing-Refs-Herreders Ting, Torsdagen den 9. Julii 1750. Testerer Andreas Højer. J. Sandagaard.

Udi den til i dag opsatte sag mellem Sr. Niels Sommer og Clemen Nielsøn i Bodum blev fremlagt Sr. Sommers skriftlige Indlæg og Paastand af dags dato som lyder saaledes:

Velædle Velviiseste Hr. Herreds Foged! Udi den Sag Jeg som Hosbond til dette Sted af 3 td. 7

skp. 1 alb. H.korn, der Clemen Nielsøn boende 1½ Kongensgaard i Boddum har haft i Brug efter fremlagde derpå havende Fæste-Brev af Dato 8. Aprilis 1739 har fremført for denne Ret den 9. Julii sidst, som til i dag var opsat, er det jeg herved gjør min Irettesættelse: At siden den Allernaadigste Forordning dateret Frederiksberg den 14. Januarii 1740 aldeles ophæver Forordningen af 10. Februarii 1731 og der imod igientager og fornyer den Allernaadigste Forordning af 16. Martii 1725, samt strengeligen befaler, at hvo som uden Allernaadigste Tilladelse lader øde Gaarde, som efter den Tid er lagt øde, henligge skal med Straf anses, understaar jeg ikke længere at lade Clemen Nielsøn bruge denne Gaard, saaledes som hidtil, men samme agter at faa opbyggt; Saa baade i Anledning af denne Allernaadigste Forordning saa og siden Clemen Nielsøn ikke haver i Godvillighed efter mange Advarsler, som hand selv for Retten under første Spørsmaal tilstaar at være hannem giort, villet qvittere dette Sted, som hand har brugt under sit iboende Sted, der saaledes ved dette bekomne Fæste-Brev er bleven ødelagt og af ham Husene nedbrudt til sin iboende Gaard at forbedre deri, ja ikke efter bemeldte Fæste-Brev har dørket Jorden som burdes med Giødning og Sæd, ja særlig nu sidste aar har været saa giort, at han aldeles intet af Jorden har ladet giøde og samme saaed alleneste med sort Haure og lidet Rug hvormed Jorden udslæbes, hvilket hand ej selv paa 2det Spørsmaal har kunnet fragaa, men tilstaaet, ikke heller har hand holdet dette Fæste-Brev i at levere den ringe Afgift i rette Tide, thi den ½ del 5 Rdl. 2 Mark som til Sanct Hans Dag skulle være betalt, kommer hand nu først for Retten frem med og aldrig forhen har tilbudt mig dem, som havde været hans Pligt at betale den til terminen de Tid i mit Huus; hvorved den Velvise Dommer behagelig kand erfare noget om denne cridende og selvraadige Bondes slette Omgang, endskiønt jeg haver viist ham alt Føielighed, og nu i 3die Aar har jevnlig advaret og foreholdt ham, at hand skulle qvittere dette Sted, ja vist ham Forordningen som meld, at jeg ikke turde lade ham beholde den, har ellers nu 4 Aar siden, da jeg blev Ejer af Godset maattet tillegge den Afgift han gaf og det aarlig 6, 7 a 8 Mark førend Kongens Skatter kunde clareres, og aldrig nødt derimod ringeste Fordel eller vederlau, langt mindre faaed noget til Landgilde eller Rente af

Her lå Clemen Kongensgårds ejendom

mine Penge, Stedet har kostet. Om denne hans Fæste-Bref end var gyldig, saa er den dog af ham selv forbrudt efter forbemeldte Forklaring, og hans egen Tilstaaelse der paa er Beviis nok; Thi bliver min Paastand denne, at Clemen Nielsen Kongensgaard bliver tildømt ej allene straks at qvittere dette Sted med sin paa Jorden staaende Afgrøde, og ej med Jorden efterdags videre sig befatter og hans Fæstebref at blive død og magtesløs, mens endog efter uvillige Mænds sigelse betaler Græsningen som hand hidtil har nødt til sine Creaturer, ja at erstatte de Tab som Jorden har vist idet den ej er bleven forfuldt med Giødning og Sæd, og ellers siden Loven og Allernaadigste Forordning befaler, at naar nogen Bonde dømmes fra sit i Fæste havende Sted paa sliq maade, hand da pligtiger fra sig at levere den lovlig Besætning lige saa vel som Sæden; Saa paastaar jeg og i kraftigste maade, at hand Clemen Nielsøn bliver tildømt at levere den lovlig Besætning til dette Sted, allerhelst hans Fæste-Bref afmelder og at hand skal rette sig

efter Kongl. Majsts. Lov og Forordninger: Hvad Bygningen angaar, som hand efter Fæste-Brevets Tilladelse har nedbrudt og ført til sin egen iboende Gaard henstilles til den Velvise Dommers Behag og Skiønsomhed, om hand samme bør igien at lade bygge saa meget som kand beviisliggøres hand haver nedbrudt, og igien at have sin Regres til Vedkommende, og ifald Dommeren skulle falde paa de Tanker, det hand skulle derfor befries, som jeg dog ikke haaber, saa paastaaer jeg at faa Regres mig forbeholden til min Hiemmel Mand og forrige Ejer eller rette Vedkommende samt desuden Clemen Nielsøn at blive anseet den Prosesse Omkostninger at betale, hvorpaa jeg allertienstligt vil ervarte den Velviise Hr. Dommers Ret-Lovforsvarlig Kiendelse og i det øvrige bliver jeg Velædle og Velviise Hr. Herreds Fogeds tienstskyldige tjener

Niels Sommer. Boddum Bisgaard d. 16. Juli Anno 1750.

Produceret for Retten paa Hassing-Refs

Herreders Ting d. 16. juli 1750. Testerer:
Andreas Høyer. J. Sandagaard.

Da ingen efter pårøb fremkom for at vidne på Clemmen Nielsøns vegne, blev sagen optaget til dom.

Udi den til Dom opsatte Sag imellem Hosbonden Ædle Sr. Niels Sommer til Boddumbisgaard og sin Bonde Clemen Nielsen Kongensgaard bliver saaledes afsagte Dom:

Citanten haver ved Stævnemaal i denne sag tilkiendegivet sin Hovedintention at være at faa dend Clemen Nielsen Kongensgaard af forrige Ejer Fru Cancellieraad Inde Lassens til Røslet ved Fuldmægtig bortfæstede Gaard 3 td. 7 skp. 2 fjk. 1 alb. Hartkorn hvorpaa ingen Bygninger er, og det som ved Fæstetiden var tilladt fæsteren at nedbryde - igien under opbyggelse og beboelse for derved at opfylde Hands Majsts. høje allernaadigste befalinger ved Forordninger af 16. Maj 1725 11. Januari 1740, som stricte forbyder saadanne øde Gaarde uden bygning og beboelse at henligge. - Da nu det saaledes er at Hands Majsts. vilje med øde Gaardes opbyggelse paa ingen maade i denne Sag kand opfyldes, med mindre den indstæfnet Clemen Nielsen Kongensgaard igien fra sig leverer Jorden som ej var tilladt den tiid saaledes at bortfæste og Bygningerne at nedbryde. Saa kand Clemen Nielsens meddelte Fæstebrev af d. April 1739 ikke være kraftig nok til at hindre de allernaadigst paabudte befalinger at efterkommes, da ingen undersaatters foretagende imod Loven kand med Grund forsvares at være rette. Og da Hovedgrunden til Gaardens vedligeholdelse og Jorde Godsets istandsættelse ved opbyggelse og deslige er, at det nye mandskabs tab ved øde Gods formindskes, Kirke Betienternes Indkomster ved det at ingen beboer er paa stæderne forringes, hvilket Hands Majst. har sigtet til og derfor ladet ødegodsets opbyggelse paabyde. - Altsaa Kiendes for Rætt, at Clemen Kongensgaard bør igien tilbage leverer dend Jord hand har fæstet det øde stæd 3 td. 7 skp. 2 skp. 1 alb., som Niels Madsen Astrup sidst beboede og ved Fæste-Brev af 8. April

1739 er tilfæstet, og bør Clemen Nielsen Kongensgaard at ind aufle og høste Frugten af den Sæd hand dette aar har lagt, samt skaffe dette aars Vinter Sæd og tilstundende Vaar Sæd tilbørligen og forsvarligen i Jorden lagt til bemeldte Sted og derefter samme strax fra sig levere og icke maae sig dermed at befale. Sr. Niels Sommer bør og samme Gaard efter hands Majsts. befaling at lade samme besørge i stand satt. Angaaende Sr. Sommers paastand om bygning paa Gaarden, da som ej er beviist hvor meget og hvor god bygning hand dermed har faaet, saa kand for denne sinde derpaa ej Resolveres ligesom og icke Clemen Nielsen Kongensgaard bør levere nogen besætning til dette stæd, siden han ingen har annammet. Prosessens omkostninger ophæves paa begge sider paa ovenanførte omstændigheder, og Clemen Nielsen Kongensgaard gives Regres for sin Skade til den eller de, som hannem Gaarden haver ladet fæste. - De i Rættten Deponerede 5 Rdl. 2 Mark bliver Sr. Sommer betalt, som dennem i Landgilde afgift af Gaarden tilhører.

Clemen Nielsen måtte finde sig i, at betingelserne i fæstebrevet ikke gjalt, når det var til hans fordel. Det var dommeren klar over, og derfor fik han regres. Den kunne han nok ikke bruge til noget. Uden dyr juridisk bistand havde han ingen chance for at opspore arvingerne efter cancellirådinde Lasson til Rødslet og derpå få dem dømt til at erstatte et ulovligt udformet fæstebrev.

Clemen Nielsen Kongensgaard døde den 14. juni 1758 og efterlod sig 55 rigsdaler og 2 mark.

Kommerceråd Niels Sommer i Thisted var ejer af "Boddum Bisgaard" fra 1746 til sin død i 1789.

Andreas Høyer var herredsfoged, birkedommer og generalauditør. Han var fra 1752 til 1755 ejer af "Skibstedgaard" i Ydby. I 1754 købte han "Irup" i Hørdum sogn. To gange havde han afstået Irup og begge gange købte han gården tilbage og boede der til sin død i 1782.

Hassing-Refs Herreders Justitsprotokol B34-15. P. 524b ff.